

Vývoj hospodaření ekologických podniků s ohledem na zemědělskou politiku Evropské unie.

Ing. Zuzana Fuksová, Ph.D., Ing. Martina Harvilíková, Ing. Petr Dereník. (FADN, ÚZEI)

Ekologické zemědělství je téma často diskutované ve veřejném prostoru. Přestože byly jeho myšlenky a cíle definovány již v devadesátých letech 20. století, stále o něm koluje mnoho nepravd a mýtů. Ekologické zemědělství představuje šetrný způsob zemědělského hospodaření, který respektuje životní prostředí, přirozené přírodní cykly a chování zvířat. Hospodaření, které omezuje používání chemických prostředků (ať už k ochraně rostlin, hnojení nebo péči o zvířata) a produkuje kvalitní produkty při zachování půdní úrodnosti, pohody chovaných zvířat a udržitelnosti celého zemědělského systému a okolní krajiny. Kromě zemědělství jako takového přispívá k vyšší zaměstnanosti ve venkovských oblastech a ve venkovském i městském prostoru prostřednictvím obchodu a sdílení i ke zvýšení sociálních vazeb mezi lidmi. Být součástí ekologického zemědělství neznamená jen dodržovat systém předepsaných zemědělských a potravinářských postupů, jedná se o životní styl. Celý systém podléhá přísné kontrole a certifikaci. Pravidla ekologického zemědělství (EZ), výroby i distribuce potravin jsou upravena evropskou¹ i národní² legislativou a metodickými pokyny.

Vývoj ekologického zemědělství v Evropské unii

Ekologické zemědělství patří v rámci Evropské unie (EU) mezi oblasti s rychlým růstem. Je to přímý důsledek zvýšeného zájmu spotřebitelů o ekologické produkty. První podniky byly začleněny do systému ekologického zemědělství v devadesátých letech 20. století. Od té doby výměra půdy v režimu EZ trvale stoupá. Mezi faktory růstu patří v EU zejména vyšší stabilita cen bioprodukce oproti konvenci, rostoucí poptávka po produktech s přidanou hodnotou ve formě ochrany přírody, pokles ziskovosti konvenční produkce a udržitelnější produkce v EZ (Akční plán ČR pro rozvoj EZ 2021-2027).

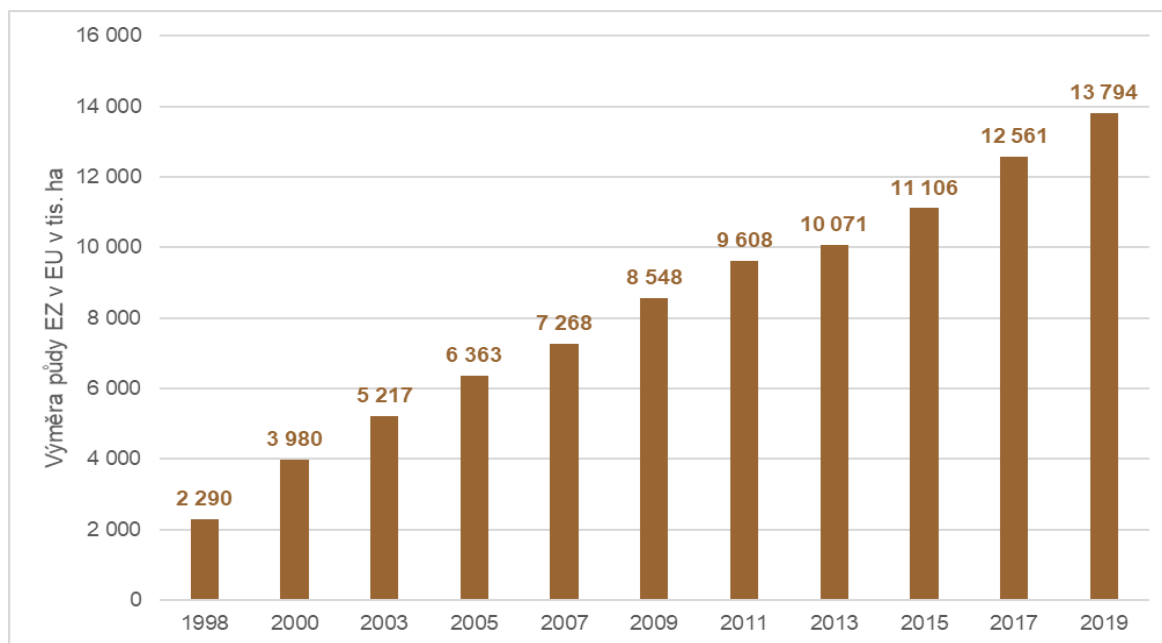
V roce 2019 bylo v Evropské unii v režimu ekologického zemědělství evidováno téměř 13,8 mil. ha. Jediným státem, ve kterém došlo k poklesu výměry půdy v EZ, bylo Polsko. Největší výměru v rámci EU mají Španělsko (17,1 %), Francie (16,2 %), Itálie (14,5 %) a Německo (9,4 %), které tak v roce 2019 tvořily více než polovinu výměry EZ v EU. Česká republika byla s podílem 3,9 % z celkové výměry na 7. místě (Eurostat).

¹ Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91, Nařízení Komise (ES) č. 889/2008, kterým se stanoví jeho prováděcí pravidla, Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/848 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 834/2007

² Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a jeho prováděcí vyhláška č. 16/2006 Sb., v platném znění

Podíl půdy v EZ stoupl v EU do roku 2019 na 8,5 % z celkové výměry zemědělské půdy. V roce 2019 pak z členských států vykazovalo největší podíl půdy v EZ Rakousko (25,3 %), následované Estonskem (22,3 %), Švédskem (20,4 %), Českou republikou (15,2 %) a Itálií (15,2 %). Ve většině evropských států je více než 70 % ekologické produkce plodin certifikováno, pouze v Maďarsku (61,1 %) a Rumunsku (53,5 %) zůstává relativně vysoký podíl bez certifikace.

Výměra půdy v režimu ekologického zemědělství v Evropské unii (tis. ha)

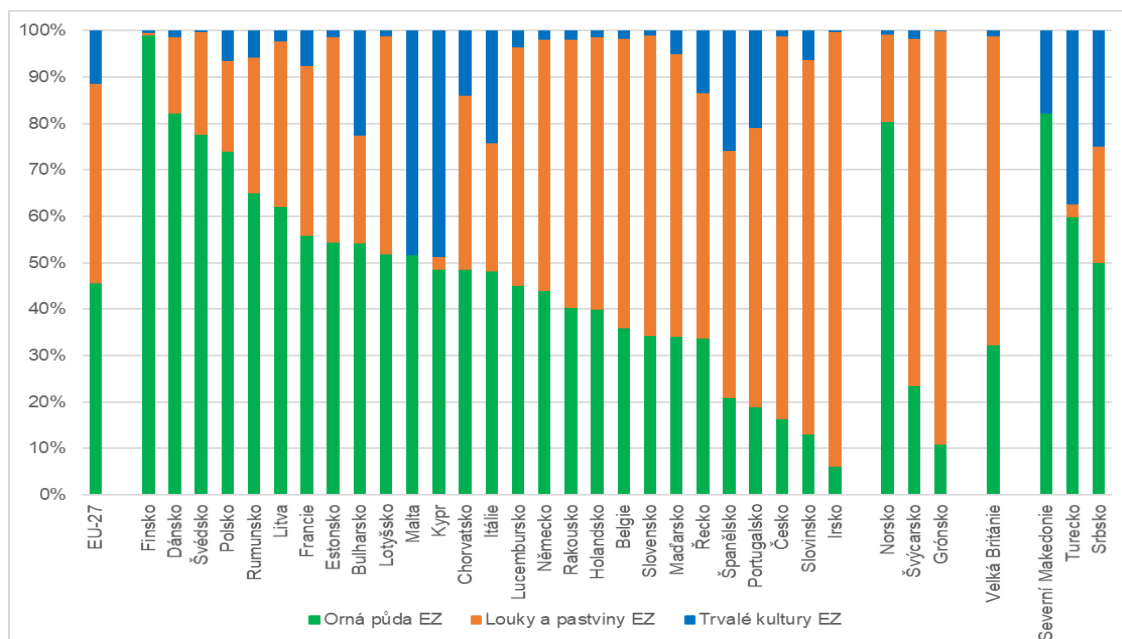

Pozn.: Evropská unie (EU15-1995, EU25-2004, EU27-2007, EU28-2013, EU27-2020)

Pramen: Eurostat

Zemědělskou půdu lze rozdělit na tři hlavní kategorie – ornou půdu, trvalé travní porosty (louky a pastviny) a trvalé kultury (ovocné sady, olivovníky, vinice a chmelnice). V roce 2019 představovala v EU orná půda s více než 6 mil. ha podíl 45,8 % půdy v ekologickém zemědělství. Louky a pastviny pak tvořily 42,9 % a trvalé kultury 11,3 %. V 11 státech EU převažuje výměra orné půdy (nejvíce ve Finsku 99,2 %, Dánsku 82,4 % a Švédsku 77,7 %), zatímco ve 13 státech zaujímají více než 50 % trvalé travní porosty (nejvíce v Irsku 93,7 %, Česku 82,4 % a Slovinsku 80,6 %). Nejvyšší podíl trvalých kultur vykazují Kypr (48,5 %) a Malta (48,1 %), a jejich dominantní produkci je pěstování oliv. Ve Španělsku, Itálii, Bulharsku a Portugalsku tvoří výměra trvalých kultur více než 20 % ploch v EZ (Eurostat).

Podíl orné půdy, luk a pastvin a trvalých kultur v EZ v jednotlivých zemích EU v roce 2019

Pramen: Eurostat

Ekologická živočišná produkce je v Evropské unii tvořena převážně chovem přežvýkavců. V roce 2019 bylo v režimu EZ chováno přes 4,5 mil. ks skotu (z toho téměř 900 tis. ks dojníc), 4,3 mil. ks ovcí, téměř 1 mil. ks koz a 1,4 mil. ks prasat (Eurostat). Řecko má mezi členskými státy nejvyšší podíl ekologického chovu skotu (26,9 % z celkového počtu skotu ve státě) a druhý nejvyšší v chovu dojníc. Lotyšsko chová nejvyšší podíl ovcí a koz (36,2 %) a druhý nejvyšší podíl skotu (25,1 %). Na třetím místě v chovu skotu je Švédsko (23,7 %). Nejvyšší podíl ekologicky chovaných dojníc vykazují Rakousko (22,0 %), Řecko (19,7 %) a Švédsko (18,8 %). Chov prasat představuje v rámci celé EU pouze malý podíl, nejvíce je jich chováno v Dánsku. Ekologicky chovaný skot tvořil v roce 2019 v České republice 19,2 % z celkového počtu skotu chovaného v ČR, dojnice pak pouze 2,0 % z celkového počtu.

V čele ekologických farem stojí častěji mladší manažeři – nejvíce jich je v kategorii 45-54 let (téměř 30 %), kategorie 55-64 let tvoří čtvrtinu, skupina mladších 40 let je zastoupena 21 % a pouze 13,5 % manažerů je starších 65 let. Mezi manažery je významná převaha mužů, ženy se však snadněji prosazují v potravinářství a při prodeji (Eurostat).

Podpora a cíle ekologického zemědělství v Evropské unii

Přístup Evropské unie k ekologickému zemědělství a jeho směřování jsou pravidelně popisovány v Akčním plánu pro ekologické zemědělství v EU (AP EZ EU). V současné době je platný **Akční plán pro ekologické zemědělství v EU (2021-2027)**, který definuje základní strategické cíle Evropské unie pro dané období. Navazuje v něm na cíle předchozího AP EZ EU (2014-2020), které byly z velké části realizovány. Základními myšlenkami současného AP jsou podpora zemědělců k přechodu na ekologickou produkci, zlepšování příležitostí ke vzdělávání a odborné přípravě a podpora trhu

s ekologickými produkty. Systém ekologického zemědělství může podle AP podpořit i sociální udržitelnost a rozvoj venkovských oblastí, uplatnění mladých zemědělců a zvýšit podíl žen v zemědělském a potravinářském sektoru. Nejméně 30 % rozpočtu bude věnováno na výzkum a inovace v oblasti ekologického zemědělství, lesnictví, venkova, potravin a akvakultury. Základními podpůrnými programy jsou: 1) Horizont Evropa pro zdravou půdu a potraviny a 2) partnerství AGRI a zemědělského znalostního a inovačního systému (AKIS). Plánované změny by měly zavést vysoké standardy kvality, kterých si spotřebitelé v EU váží.

Jako nejdůležitější cíle definuje AP EZ EU (2021-2027): 1) zvýšení poptávky po ekologických produktech a zajištění důvěry spotřebitelů, 2) do roku 2030 podpořit přechod zemědělců do systému EZ a posílit celý hodnotový řetězec a 3) zvýšit vliv EZ na udržitelnost. Prostředkem k dosažení stanovených cílů má být podpora ekologického zemědělství, ekologických jídel a zelených veřejných zakázek. Dále je třeba předcházet podvodům s potravinami a posilovat důvěru spotřebitelů, zlepšit transparentnost trhu a podpořit efektivní organizaci potravinového řetězce. Neméně důležité jsou i posílení významu místních a malých zpracovatelů a podpora krátkého obchodního cyklu. Významné je také zlepšení výživy a životních podmínek zvířat v souladu s principy EZ, posílení ekologické akvakultury, snížení klimatické a environmentální stopy, zvyšování biologické rozmanitosti a výnosů nebo rozvoj ekologických prostředků ochrany rostlin (Sdělení Komise Evropskému parlamentu O akčním plánu pro podporu ekologické produkce, z 25. 3. 2021).

Ústředním bodem politické agendy Evropské komise je aktuálně dokument **Zelená dohoda pro Evropu** (Green Deal for Europe). Jejím hlavním cílem je udržitelná, klimaticky neutrální Evropa, která bude fungovat jako prostředek pro investice a růst. Klíčovými body jsou přechod k udržitelnému potravinovému systému, boj proti změnám klimatu, ochrana životního prostředí a zachování biologické rozmanitosti.

Pro zemědělce jsou nejdůležitější strategie v oblasti biologické rozmanitosti a strategie „od zemědělce ke spotřebiteli“ (Farm to Fork), které stanovují konkrétní opatření v celém řetězci od výroby potravin po spotřebu i mezinárodní spolupráci v oblasti udržitelnosti systému. Obě uvedené strategie Zelené dohody definují mezi nejdůležitějšími cíli např. zvýšení podílu půdy v EU v režimu ekologického zemědělství do roku 2030 na 25 %, rozšíření ekologické akvakultury, snížení používání pesticidů o 50 % nebo snížení emisí skleníkových plynů prostřednictvím udržitelných postupů až k emisní neutralitě v roce 2050 a další. Cílem těchto strategií je sladit produkci potravin s ochranou životního prostředí a zároveň urychlit investice a udržitelnou výrobu. Strategie „od zemědělce ke spotřebiteli“ zahrnuje také iniciativu, která navrhuje odměny pro zemědělce za ověřené poskytování služeb pro obnovu ekosystémů, snižování emisí a ukládání uhlíku (Sdělení Komise Evropskému parlamentu O akčním plánu pro podporu ekologické produkce).

Ekologické zemědělství hraje v těchto strategiích důležitou roli, protože napomáhá zvyšovat příjmy v oblasti venkova, jeho environmentální úlohu a digitalizaci. Dodavatelské řetězce jsou u něj zpravidla kratší, což přispívá ke snížení ekologické zátěže.

Jedním z prostředků k dosažení cílů Zelené dohody pro Evropu a společné zemědělské politiky je přeměna FADN (Farm Accountancy Data Network) na FSDN (Farm Sustainability Data Network), tj. iniciativa Přechod na síť údajů o udržitelnosti zemědělských podniků. Tato iniciativa rozšíří oblast působnosti stávající sítě, která shromažďuje údaje o zemědělských podnicích v EU, aby zahrnovala údaje o jejich environmentálních a sociálních postupech. Díky sběru nových údajů bude možné porovnávat výkonnost zemědělských podniků a poskytovat zemědělcům individuální poradenství, které by vedlo ke zlepšení udržitelnosti podnikání, včetně jejich příjmů.

Vývoj ekologického zemědělství v ČR

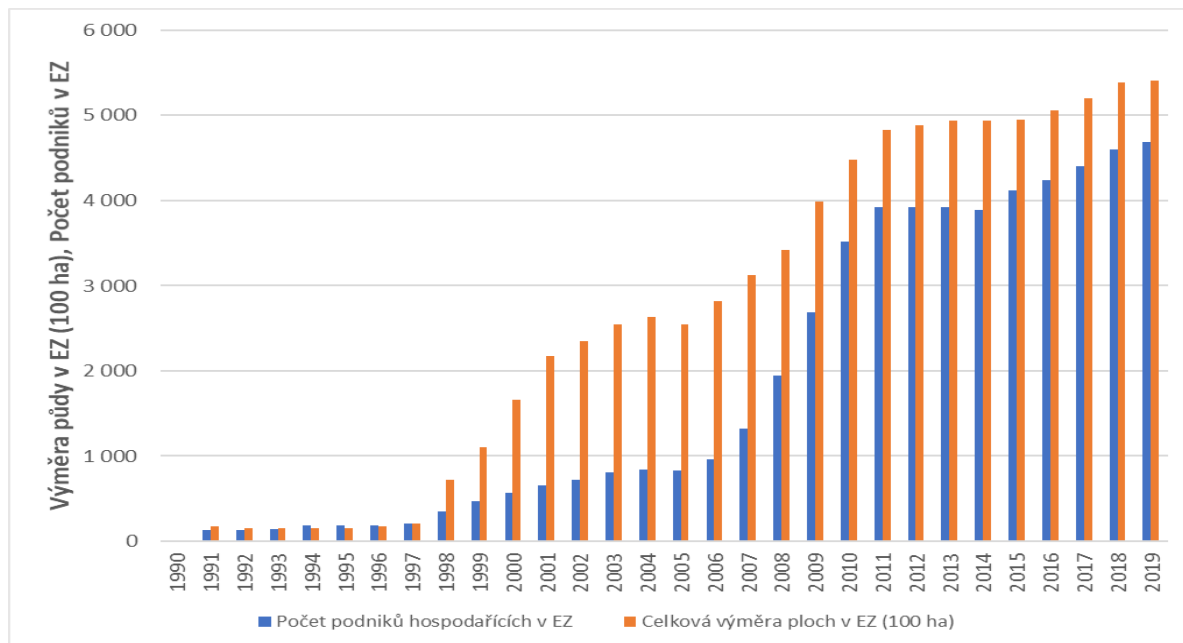
Myšlenky a principy ekologického zemědělství rezonují v ČR již více než 30 let. V roce 1990 byly v režimu EZ registrovány a certifikovány první tři podniky, od té doby se jejich počet a výměra ploch (plně ekologické půdy a půdy v přechodném období) postupně zvyšuje. Motivace zemědělců je podobná jako jinde v Evropě nebo ve světě. Základními prvky jsou snaha o čistší, pestřejší a udržitelné prostředí, doprovázené zdravotními benefity a vědomím o větší pohodě zvířat.

Rozvoji EZ napomáhá i systém dotací, jehož cílem je kompenzovat ztráty oproti konvenčnímu způsobu hospodaření dané nižšími výnosy a užitkovostí. Po roce 1997 došlo k výraznému nárůstu počtu podniků v režimu EZ. V letech 2012-2014 nastala stagnace růstu, která byla způsobena zastavením dotací pro nové žadatele na Ekologické zemědělství v rámci Agroenvironmentálních opatření (Ročenka EZ 2012). Zvýšení zájmu o vstup do režimu EZ (zapojení podniků do přechodného období) nastalo opět v roce 2015, kdy byly obnoveny dotace na EZ v rámci Programu rozvoje venkova 2014-2020 (Ročenka EZ 2016, AP ČR pro EZ 2016-2020).

Na rozdíl od Evropské unie jako celku, v České republice tvoří trvalé travní porosty dlouhodobě 80-90 % půdy v EZ. Výměra orné půdy se postupně zvyšuje. V roce 2019 tvořila 16,7 % z celkové půdy v EZ. Výměra trvalých kultur byla nejvyšší v roce 2014 (1,6 %), nyní představuje 1,2 % půdy v EZ (Statistická šetření ekologického zemědělství 2019).

Podle Statistického šetření EZ 2019 jsou na orné půdě nejvíce pěstovány obiloviny a píce, především víceleté (jetelotrávy, vojtěška apod.). Nejčastěji pěstovanými obilninami jsou pšenice a oves. V režimu EZ jsou častěji pěstovány dosud méně rozšířené pšenice špalda, pohanka nebo proso. Mezi luskovinami dominuje pěstování hrachu, doprovázené peluškou, lupinou a bobem. Nejčastěji pěstovanou olejninou zůstává řepka, v menším rozsahu jsou pěstovány slunečnice, hořčice, tykev nebo mák. Na více než 2 % orné půdy jsou pěstovány léčivé a kořeninové rostliny, mezi nimiž je nejrozšířenější kmín. Pěstování okopanin je v režimu EZ pouze minoritní. Ze zeleniny je nejrozšířenější pěstování dýně a cuket, mrkve a hrášku. Trvalé kultury reprezentují nejčastěji jabloně, vinice a švestky.

Vývoj počtu podniků, výměra půdy a podíl půdy EZ na celkové výměře v ČR

Pramen: MZe, Registr ekologických podnikatelů

Přes 60 % zvířat chovaných v režimu EZ patří do kategorie skotu, z toho pouze necelá 3 % jsou dojnice. Přesto je chov dojnic a produkce mléka velmi významnou částí produkce podniků. Ovce tvoří 20 % z celkového počtu zvířat a kozy necelá 2 %.

Nejvíce podniků a zároveň nejvyšší celková výměra byla v rámci ČR v roce 2019 v Jihočeském kraji (679 podniků, 82 447 ha) a Plzeňském kraji (558 podniků, 70 211 ha). Největší průměrnou výměru však měly farmy v krajích Karlovarském (229 ha), Ústeckém (153 ha) a Olomouckém (141 ha).

Vývoj dotací na ekologické zemědělství v ČR

V rámci Společné zemědělské politiky EU existuje podpora ekologického zemědělství již od roku 1992, kdy byla prostřednictvím **Agroenvironmentálních opatření** (AEO) zavedena platba na plochu půdy v EZ i v přechodném období. V ČR byly první finanční podpory vypláceny již v letech 1990-1992. Výrazný rozvoj však nastal až po roce 1998, především díky podpůrným programům, které byly až do roku 2003 poskytovány na podporu mimoprodukčních funkcí zemědělství. Od roku 2004 bylo EZ jedním z podporovaných titulů v rámci AEO, čímž byla zajištěna podpora i po vstupu ČR do EU. Programovým dokumentem byl v ČR **Horizontální plán rozvoje venkova (2004-2006)** (HRDP), který poskytoval podporu i na sdružování výrobců. Podpora EZ byla poskytována na 4 tituly: 1) travní porosty, 2) orná půda, 3) zelenina a speciální byliny a 4) trvalé kultury zahrnující vinice, sady a chmelnice.

V rámci **Programu rozvoje venkova (2007-2013)** (PRV) byli od roku 2007 u investičních projektů bodově zvýhodněni výrobci biopotravin a ekologičtí zemědělci realizující modernizaci podniků, mladí zemědělci nebo podniky s rozvojem agroturistiky. Zároveň byly v rámci PRV – Agroenvironmentální opatření od roku 2007 vypláceny dotace na plochu EZ. O tyto dotace byl velký zájem a v roce 2009 došlo ke zpřísnění podmínek pro čerpání podpor pro výrobce biopotravin.

Od roku 2015 je EZ v rámci **Programu rozvoje venkova (2014-2020)** podporováno samostatným opatřením (mimo agroenvironmentální a klimatická opatření). Podpora se rozšířila o tituly: pěstování trav na semeno, dočasný travní porost na orné půdě a dočasný úhor. U trvalých kultur vznikly nové tituly pro vinice a chmelnice, a krajinnotvorný sad. Na druhou stranu došlo k omezení podpory EZ pouze na uzavřené ekofarmy bez souběhu produkce v rostlinné výrobě. Od roku 2016 je podporováno pěstování jahodníku. Výše plateb je stanovena fixně v EUR vždy na celé programové období a skutečná výše platby v Kč se odvíjí od platného směnného kurzu. V roce 2019 bylo požádáno o podporu na plochu EZ téměř o 531 tis. ha, což představuje 1 472 mil. Kč (Ročenka EZ za rok 2019).

Nový Strategický plán Společné zemědělské politiky EU měl být předložen do 1. 1. 2020, což se však kvůli zpoždění schvalování legislativy na evropské úrovni nepodařilo. Proto bylo pro roky **2021-2022** stanoveno pro všechny členské státy EU dvouleté **přechodné období**, které poskytne Evropské komisi více času na dokončení potřebné legislativy a členským státům následně čas na přípravu navazujících národních strategických dokumentů.

Právní rámec **Národních dotací** byl stanoven v roce 1997. Tyto dotace podporují např. činnost České technologické platformy pro ekologické zemědělství a jiných nevládních organizací, zajištění odrůdových zkoušek registrovaných odrůd pro EZ, restrukturalizaci ovocných sadů v EZ, činnost demonstračních farem, účast na veletrzích a výstavách nebo poradenství a vzdělávání a mnoho dalších projektů, vzdělávacích a propagačních akcí.

Strategie pro EZ v ČR pro období 2007-2027

V roce 2004 byl vládou ČR přijat **Akční plán ČR pro rozvoj EZ do roku 2010** (AP EZ ČR). Hlavním cílem bylo dosáhnout do roku 2010 podíl 10 % zemědělské půdy v ekologickém zemědělství, který se podařilo splnit (10,42 % v srpnu 2010). Mezi vybrané priority patřily: vztah EZ k životnímu prostředí a pohodě zvířat, posílení důvěry spotřebitele a propagace EZ, podpora zpracování a marketingu produktů EZ, podpora schopnosti podnikat a ekonomické životaschopnosti podniků nebo podpora výzkumu, vzdělávání a poradenství a vytvoření nástrojů politiky pro podporu EZ a politická řešení. Tato témata se postupně prolínají i do navazujících Akčních plánů (AP EZ ČR 2011-2015).

Strategické cíle **Akčního plánu ČR pro rozvoj EZ (2011-2015)** byly již více konkrétní a velmi ambiciózní. Většina z nich nebyla v daném programovém období naplněna, přesto došlo k podstatnému rozvoji EZ. Jako nejdůležitější strategické cíle byly stanoveny: dosažení 15% podílu EZ z celkové plochy zemědělské půdy v ČR (bylo dosaženo 11,7 %), minimálně 20% podílu orné půdy z celkové výměry

půdy v EZ (dosaženo 11,4 %), až 3% podíl biopotravin na celkovém množství spotřebovaných potravin (dosaženo 0,7 %), zvýšení podílu českých biopotravin na 60 % na trhu s biopotravinami (dosaženo 43 %), nárůst spotřeby biopotravin ročně minimálně o 20 %, zvýšení důvěry spotřebitele, zvýšení podílu příjmů z produkce vůči podporám, posílení konkurenceschopnosti a zvýšení přínosu EZ pro životní prostředí a pro pohodu zvířat (AP EZ ČR 2016-2020).

Akční plán ČR pro rozvoj EZ (2016-2020) pokračoval v již dříve stanovených cílech. Splněn byl cíl dosáhnout 15% podílu ekologických ploch na celkové zemědělské půdě v ČR (bylo dosaženo 15,2 %), u ostatních cílů jsme se opět o něco přiblížili k jejich naplnění. Cílem bylo např. dosáhnout podílu minimálně 20 % orné půdy z celkové výměry půdy v EZ (dosaženo 16,7 %), zvýšit hodnotu produkce ekofarem (dle metodiky FADN) o 15 % (nárůst o 10,2 %) nebo zvýšit podíl příjmů z produkce na celkových příjmech ekofarem vůči podporám (zvýšení o 5 %). I nadále platily cíle zvýšení podílu českých biopotravin na trhu s biopotravinami, zvýšení důvěry spotřebitelů a tím i průměrných výdajů za biopotravinu, financování výzkumu a poradenství v EZ (AP EZ ČR 2021-2027).

Aktuálně platí **Akční plán ČR pro rozvoj EZ (2021-2027)**, jehož základními vizemi jsou: 1) Ekologické zemědělství jako úplně rozvinuté odvětví s fungujícími dodavatelsko-odběratelskými vztahy, stabilním odbytem bioprodukce, dostupnými službami, rozvinutým trhem a konzistentní státní politikou podporující jeho další rozvoj a 2) Ekologické zemědělství jako klíčový a účinně využívaný nástroj šetrnějšího způsobu hospodaření, posílení odolnosti krajiny a zavedení udržitelného potravinového systému.

Jako strategické cíle byly definovány: produkce biopotravin a uspokojení poptávky po nich, zajištění ochrany životního prostředí, tj. poskytování veřejných statků, dosažení 22% podílu ekologických ploch na celkové zemědělské půdě ČR, 30% podílu orné půdy na celkové výměře půdy v EZ, 10% navýšení rozlohy trvalých kultur v EZ, 4% podíl biopotravin na celkové spotřebě potravin a nápojů a 5% podíl biopotravin ve veřejném stravování. Stále platí také cíle zajištění financování výzkumu a poradenství v EZ v rozsahu odpovídajícím podílu ploch EZ na celkové zemědělské půdě.

Vybranými prioritami jsou stále zlepšení efektivity bioprodukce a usnadnění přechodu zemědělců do EZ, podpora výroby a spotřeby biopotravin a pomoc zemědělcům s odbytem, propagace EZ a biopotravin na národní úrovni a zvýšení informovanosti veřejnosti o přínosech EZ, zajištění podpory ekofarem v rámci SZP i národních dotací, zvýšení transparentnosti dodavatelských řetězců, podpora vertikálního sdružování od zemědělců přes výrobce po obchodníky, podpora rozšíření ploch EZ v environmentálně citlivých oblastech, posílení výuky o EZ v rámci odborného vzdělávání, posílení výzkumu pro EZ a zajištění poradenství (AP EZ ČR 2021-2027).

Cíle a priority současného AP ČR EZ jsou plně v souladu s požadavky a strategiemi Evropské unie, jak byly definovány v dokumentech Akčního plánu EZ pro EU a Zelené dohodě pro Evropu.

Ekologické zemědělství v šetření FADN v ČR

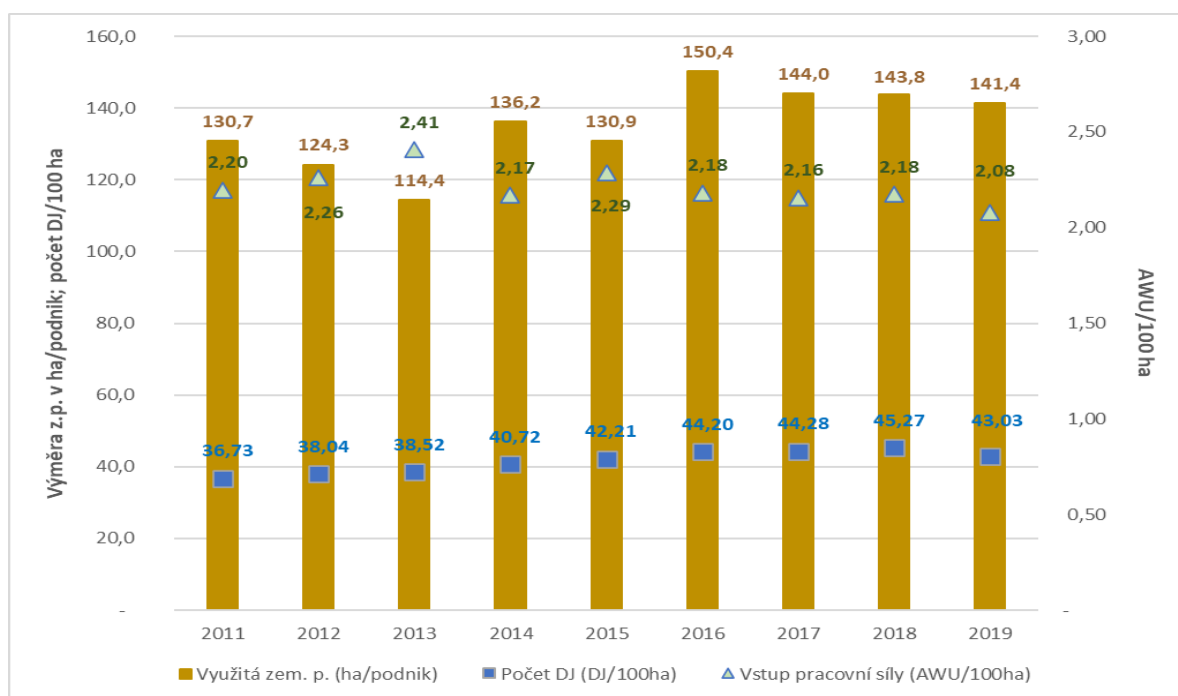
Šetření FADN probíhá každoročně na základě platné metodiky EU. Zařazení do režimu ekologického zemědělství bylo v dotazníku odlišeno poprvé v roce 2010, kdy bylo ve výběrovém souboru takto definováno pouze 114 podniků. V roce 2011 došlo díky Tematickému úkolu MZe k rozšíření výběrového souboru FADN EZ na 258 podniků. Počet podniků ve výsledném výběrovém souboru EZ se v letech 2011-2019 pohyboval mezi 225 a 266 subjekty. Výběrový soubor FADN EZ reprezentuje základní soubor ekologických podniků v ČR, jejichž hodnota standardní produkce přesahuje 8 000 EUR a nezahrnuje tak nejmenší podniky. Počet reprezentovaných podniků vzrostl z 3 515 v roce 2011 na 3 696 podniků v roce 2019. Výstupy FADN představují výsledky extrapolované na celé ekologické zemědělství v ČR.

Ve sledovaném období 2011-2019 se průměrná výměra obhospodařované půdy v podnicích EZ pohybovala mezi 114 a 150 ha, z čehož 84-87 % tvoří dlouhodobě plocha trvalých travních porostů. Naopak trvalými kulturami bývá osázeno do 2,5 % ploch. V průměru 84-90 % ploch z celkové obhospodařované půdy je využíváno k produkci krmných plodin.

Hodnota vstupu pracovní síly, vyjádřená roční pracovní jednotkou (AWU – Annual Work Unit), je vzhledem k relativně vysokému podílu lidské práce závislá na pracovní náročnosti dané variabilním průběhem hospodářského roku.

Nejvýznamnějším výrobním zaměřením (VZ) je podle klasifikace EU v rámci ekologického zemědělství České republiky chov skotu (VZ skot) zaměřený na odchov a výkrm, který tvoří 54-67 % podniků. Menším počtem jsou zastoupeny podniky produkce mléka (VZ mléko; 6-10 %). Podíl podniků specializovaných na chov ovcí, koz a ostatních zvířat zkrmujeících objemnou píci (VZ ovce, kozy) je, stejně jako podniků smíšené výroby (VZ smíšená), 10-16 %. Ve výběrovém souboru FADN EZ jsou zastoupeny i podniky orientované na polní výrobu, vinohradnictví a zahradnictví, které ale nejsou pro tento přehled s ohledem na malý počet subjektů v souboru samostatně vyhodnocovány.

Průměrná výměra zemědělské půdy, počet dobytčích jednotek (DJ) a vstup pracovní síly (AWU) v podnicích EZ v letech 2011-2019

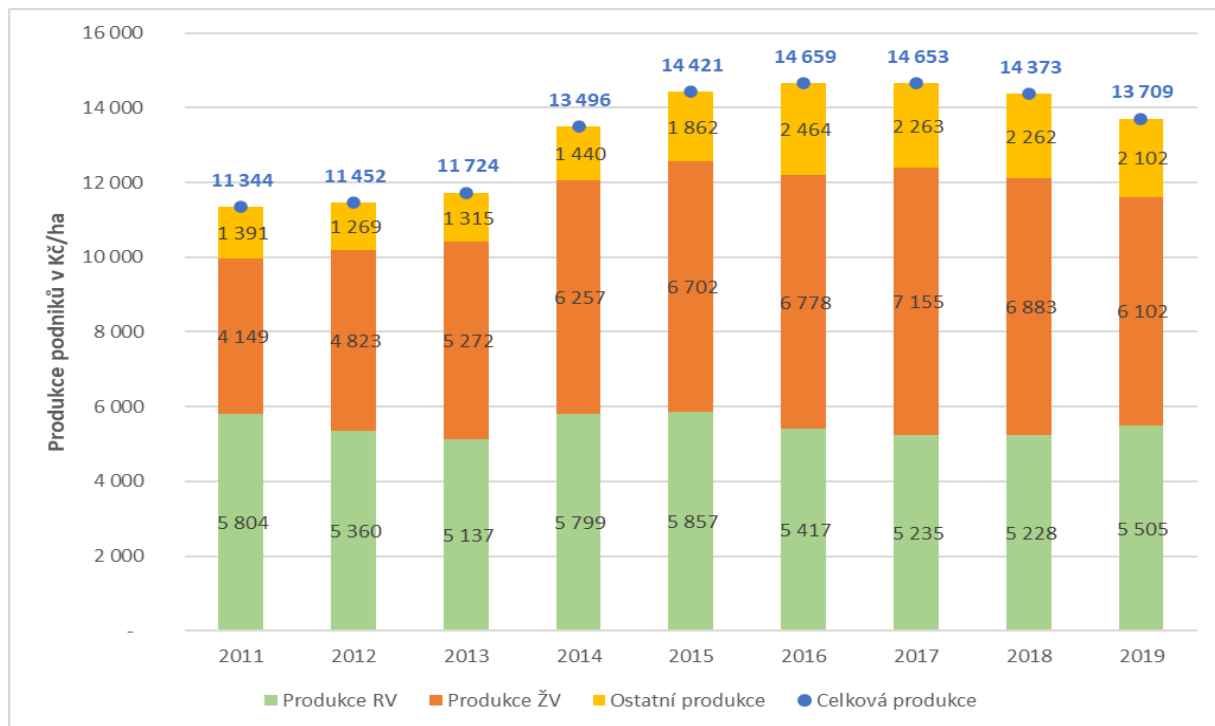

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Celková produkce podniků je složena z produkce rostlinné výroby, živočišné výroby a ostatní produkce. Podíl rostlinné produkce ve sledovaném časovém období klesá, od 51 % v roce 2011 po 37 % v extrémně suchých letech 2017 a 2018, kdy byla v některých oblastech silně postižena produkce krmiv. Vysoké zastoupení krmných plodin se pak projeví poklesem v celkové rostlinné produkci. Rok 2019 byl opět teplý a suchý, přesto došlo ke zvýšení podílu rostlinné výroby na celkové produkci. Společně se snížením podílu rostlinné produkce došlo ke zvýšení podílu živočišné produkce – od 36 % v roce 2011 na téměř 49 % v roce 2018. V roce 2019 pak živočišná produkce tvořila 44,5 % z celkové produkce podniků. V rámci podniků EZ připadá největší podíl živočišné produkce na odchov a výkrm skotu a prodej hovězího a telecího masa (63 % živočišné produkce). Produkce mléka a mléčných výrobků představuje 16 % a chov ovcí a koz společně s prodejem jejich mléka a mléčných výrobků pak 14 %. Jejich podíl výrazně narostl od roku 2013. Podíl ostatní produkce se v první polovině sledovaného období držel pod 13 %, v roce 2016 však došlo k navýšení na téměř 17 % z celkové produkce a od té doby neklesl pod 15 %. Dominantní částí ostatní produkce je poskytování služeb jiným subjektům (38 %). Služby agroturistiky tvořily v roce 2019 pouze 16 % příjmů z ostatní produkce.

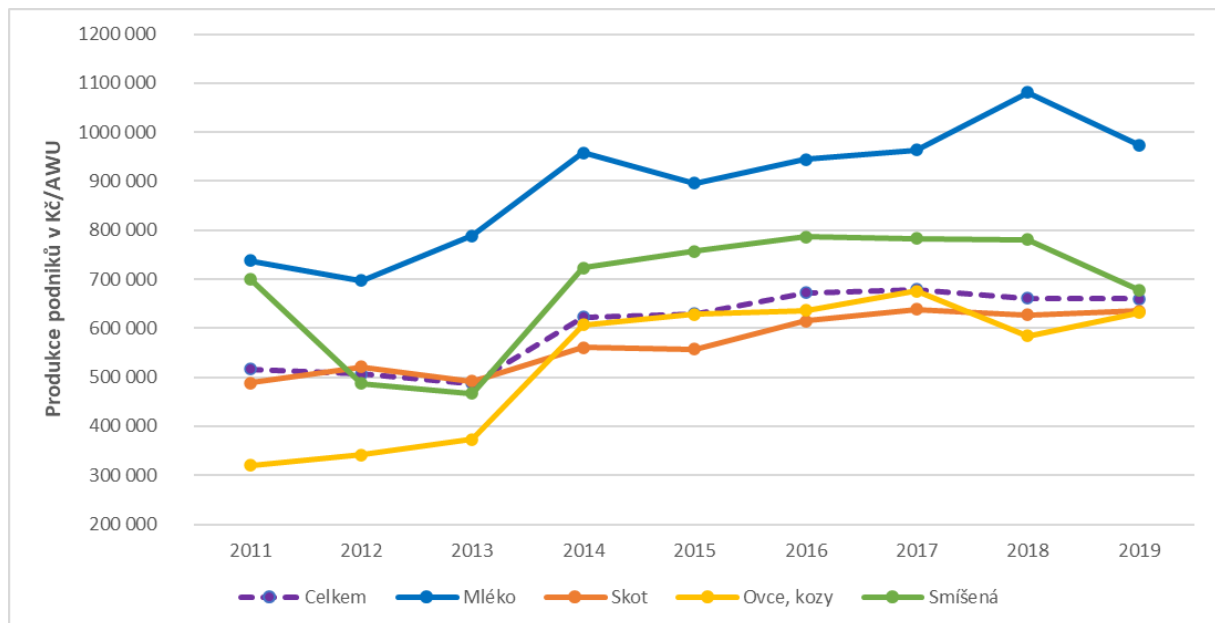
Celková produkce podniků přepočtená na jednotku plochy u jednotlivých výrobních zaměření kopíruje křivku vývoje celého souboru. Vzhledem k výkyvům v počtu pracovníků v jednotlivých letech je přepočet celkové produkce na roční pracovní jednotku (AWU) u sledovaných specializací v čase více variabilní. I v tomto případě je však patrný důsledek snížení počtu chovaných zvířat, především u podniků s produkcí mléka a smíšené výroby s vysokým podílem produkce mléka, a s tím spojeného pracovního zatížení.

Produkce podniků EZ celkem v letech 2011-2019

Pramen: FADN CZ 2011-2019

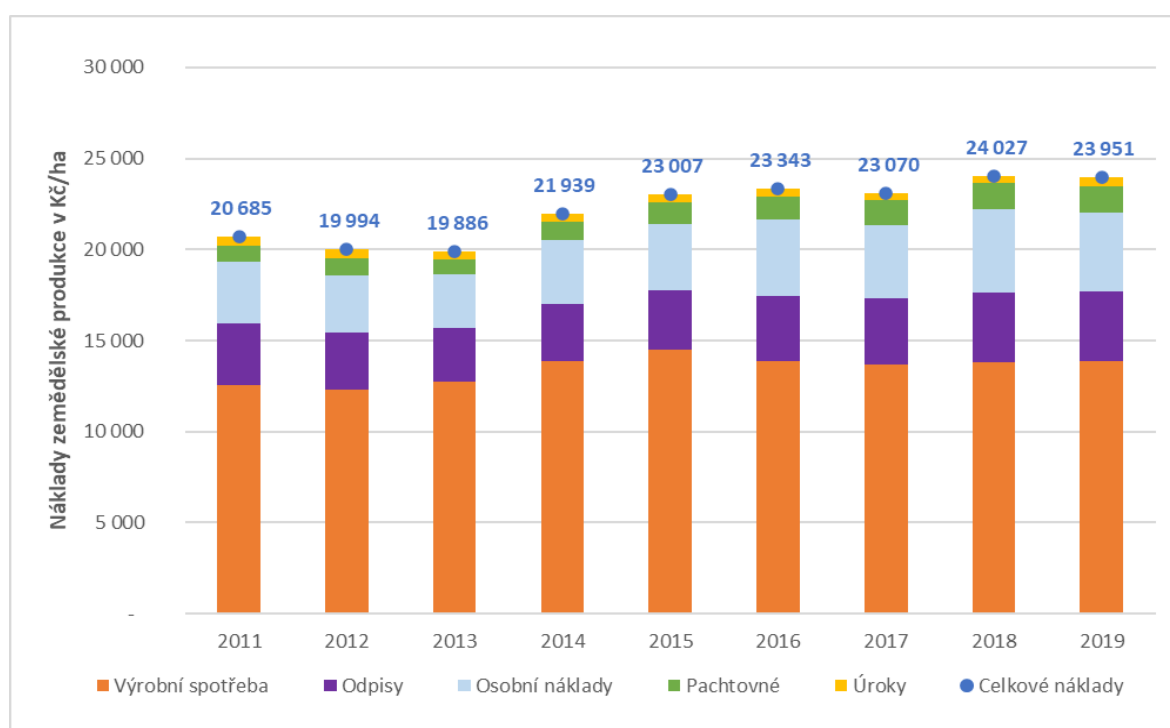
Celková produkce jednotlivých VZ v letech 2011-2019

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Náklady podniků EZ přepočtené na jednotku plochy stouply od roku 2011 zhruba o 20 %. K významnému nárůstu došlo mezi roky 2014 a 2015, a to především v oblasti výrobní spotřeby, kterou tvoří přímé náklady a ostatní věcné náklady. Z přímých nákladů hraje největší roli zvýšení cen za nakupovaná krmiva, nakupovaná osiva a ostatní přímé náklady živočišné výroby. Dále náklady na zpracování rostlinné a živočišné produkce. Hodnota ostatních věcných nákladů je v průběhu sledovaného období relativně stálá, u plateb za služby došlo naopak k jejímu snížení. Z externích faktorů má vliv významné zvýšení nákladů na mzdy (osobní náklady) a placené pachtovné (nájemné půdy a budov).

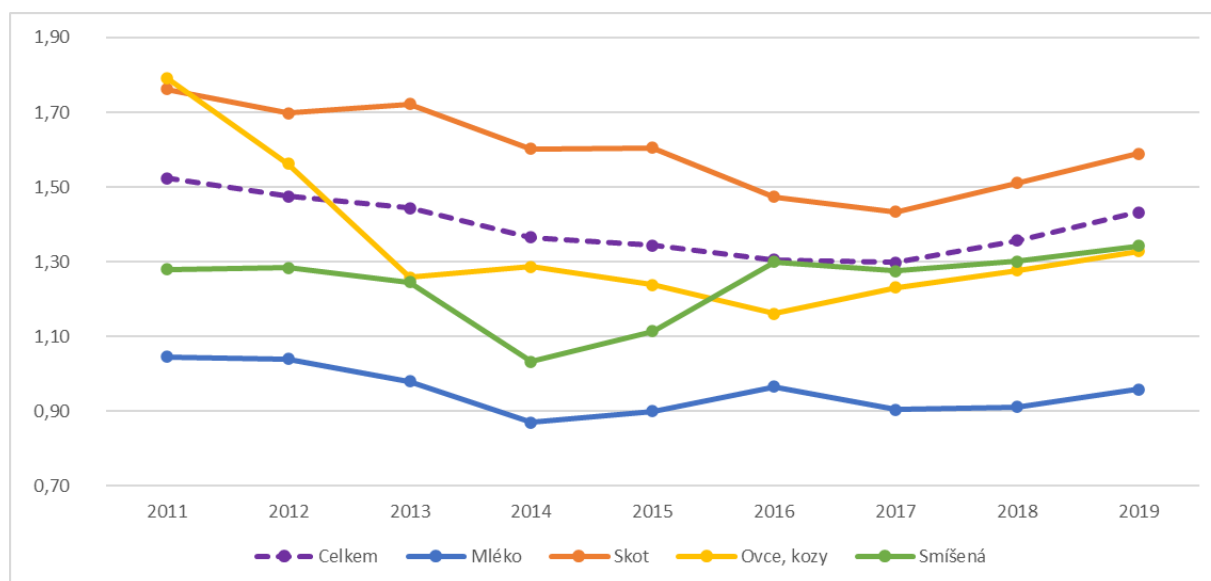
Náklady podniků EZ celkem v letech 2011-2019

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Většina ekologických podniků jsou rodinné farmy, které mají vysoký podíl neplacené práce. Zároveň jsou rozdíly i mezi jednotlivými výrobními zaměřenými, kdy podniky chovu skotu nebo ovcí a koz vykazují jen minimum placených zaměstnanců, zatímco podniky produkce mléka mají více placených zaměstnanců. Započtení osobních nákladů by pak bylo při srovnání podílu nákladů na produkci podniku zavádějící. Náklady (bez osobních nákladů) VZ chovu skotu jsou zhruba poloviční oproti nákladům VZ produkce mléka, přesto jsou vzhledem k jejich celkové produkci velmi vysoké. Náklady VZ chovu ovcí a koz, stejně jako jejich produkce, mírně převyšují náklady a produkci VZ smíšené výroby.

Podíl nákladů (bez osobních nákladů) na produkci jednotlivých VZ v letech 2011-2019

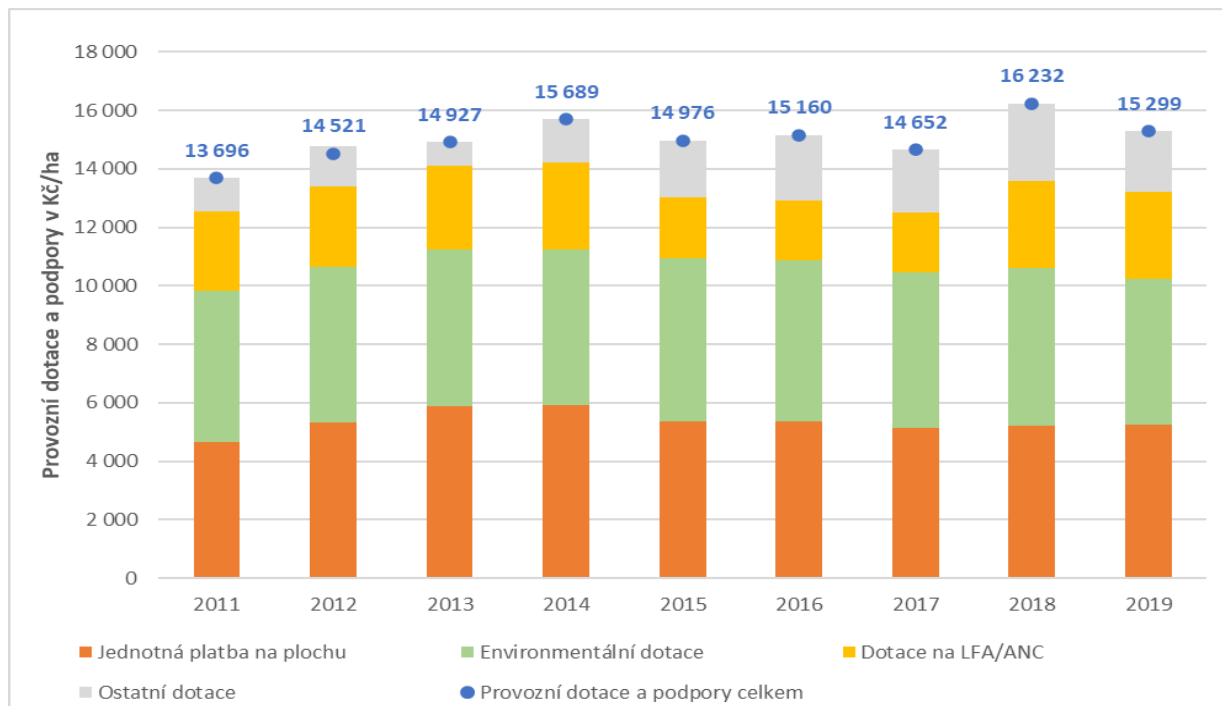

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Nejvýznamnějšími **dotáčními tituly** ekologických podniků jsou Jednotná platba na plochu (SAPS + Greening + Mladý zemědělec), která v roce 2019 tvořila 34 % z celkových provozních dotací a podpor, a Environmentální dotace, které se u ekologických podniků dlouhodobě pohybují na obdobné výši. Environmentální dotace zahrnují kromě Agroenvironmentálně-klimatických opatření i dotace na Ekologické zemědělství a Dobré životní podmínky zvířat. Environmentální dotace a podpory na hospodaření v oblastech s přírodními nebo jinými zvláštními omezeními (oblasti ANC, dříve LFA), které jsou poskytovány v rámci Programu rozvoje venkova, se podílejí na zajištění ekonomické udržitelnosti ekologického zemědělství. Výše uvedené podpory oceňují přínos ekologického způsobu hospodaření pro krajinu a příznivější životní podmínky (welfare) v chovech zvířat. Ekonomickou udržitelnost značnou měrou posiluje i vyšší zhodnocení tržní produkce, především u živočišné produkce. Podpory ekologickým zemědělcům pomáhají vyrovnat důchodovou situaci podniků. Dotace poskytované na oblasti s přírodními omezeními ANC (u nichž v roce 2018 došlo k nárůstu o 44,7 % v souvislosti s redefinicí oblastí LFA, resp. ANC a nově stanovenými sazbami) představují 19 % z celkové hodnoty provozních dotací. Ostatní dotace se v roce 2019 na celkové hodnotě podílely 10 %. Zvýšení v roce 2018 bylo důsledkem vyplácení podpor na zmírnění škod způsobených suchem.

Objem vyplácených investičních dotací je závislý na aktuálních dotačních pobídkách. Obvykle se jejich hodnota pohybuje kolem 1 200-1 300 Kč/ha. Nejnižší byla v roce 2016, protože finanční prostředky určené pro projektová opatření PRV (2007-2013) bylo nutné dočerpat do konce roku 2015 a proplácení projektů podle PRV (2014-2020) bylo zahájeno až ve druhé polovině roku 2016. Mezi jednotlivými výrobními specializacemi je výrazný rozdíl právě v sektoru investičních dotací, které byly v roce 2019 ve VZ chov ovcí a koz více než dvojnásobné než investiční dotace u VZ chov skotu.

Provozní podpory a dotace v podnicích EZ celkem v letech 2011-2019

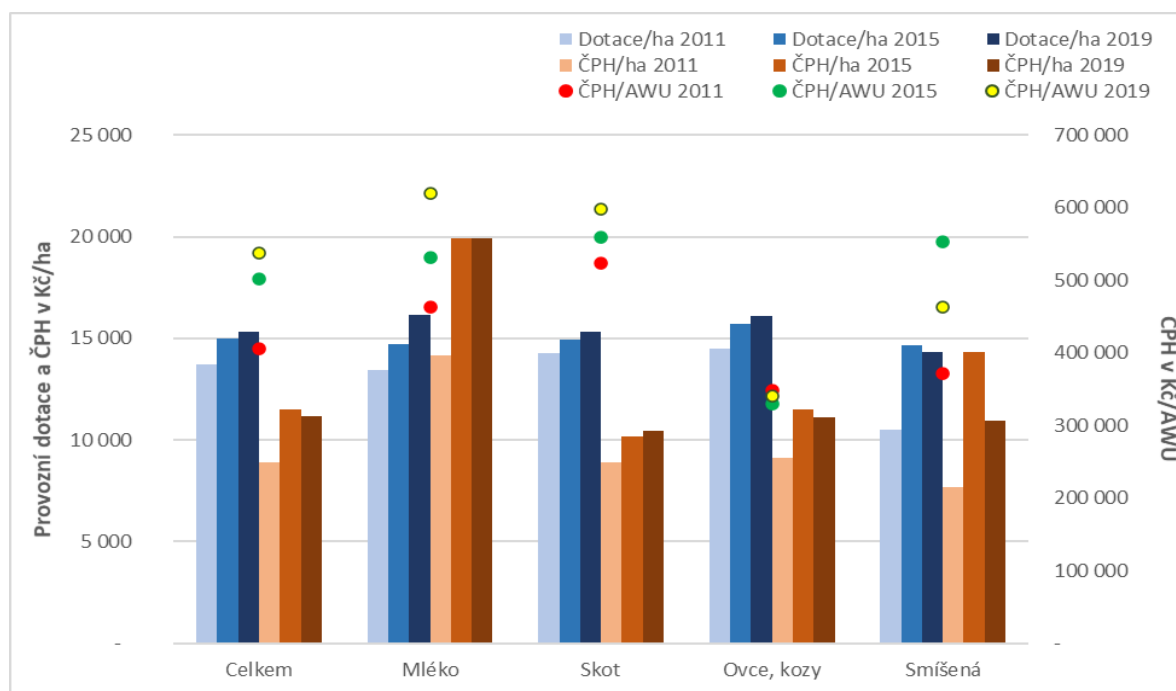

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Podle metodiky FADN představuje **čistá přidaná hodnota (ČPH)** základní ukazatel hospodářského výsledku, který se počítá z hodnoty celkové produkce přičtením provozních podpor a po odečtení výrobní spotřeby a odpisů. Čistá přidaná hodnota vyjadřuje úroveň zdrojů na pokrytí nákladů práce, nájemného půdy a budov, úroků a případného zisku jako zdroje rozvoje podniku. Tento indikátor je považován na úrovni EU za hlavní indikátor efektivity výroby, důchodové situace a životaschopnosti podniků. Hodnota ČPH může být vyjádřena na jednotku plochy (ha) nebo roční pracovní jednotku (AWU). Každá z těchto variant má svou vypovídací hodnotu. Srovnání dosažené čisté přidané hodnoty spolu s úrovní čerpaných provozních podpor za jednotlivé specializace EZ v průběhu let je zachyceno v grafu. Rok 2015 představuje nejen polovinu sledovaného období, ale také dobu, kdy v rámci ČR došlo díky obnovení dotací pro nově registrované podniky k opětovnému rozvoji v ekologickém zemědělství.

Výsledky ekologických zemědělců dlouhodobě ukazují, že s výjimkou podniků zaměřených na produkci mléka je v rámci odvětví EZ kladná hodnota ČPH podmíněna čerpáním provozních podpor (tzn. vyšší hodnota provozních podpor než ČPH). Tato situace je nejvíce zřejmá u podniků zaměřených na chov skotu a dále u chovu ovcí a koz, v nichž je hodnota provozních podpor téměř o polovinu vyšší (46,6 % a 44,6 %) než dosažená ČPH. Ekologické farmy zaměřené na produkci mléka by byly schopné generovat kladnou ČPH i bez provozních podpor, které u nich představují 81,1 % z ČPH.

Provozní dotace a podpory a výše čisté přidané hodnoty u jednotlivých VZ v letech 2011-2019

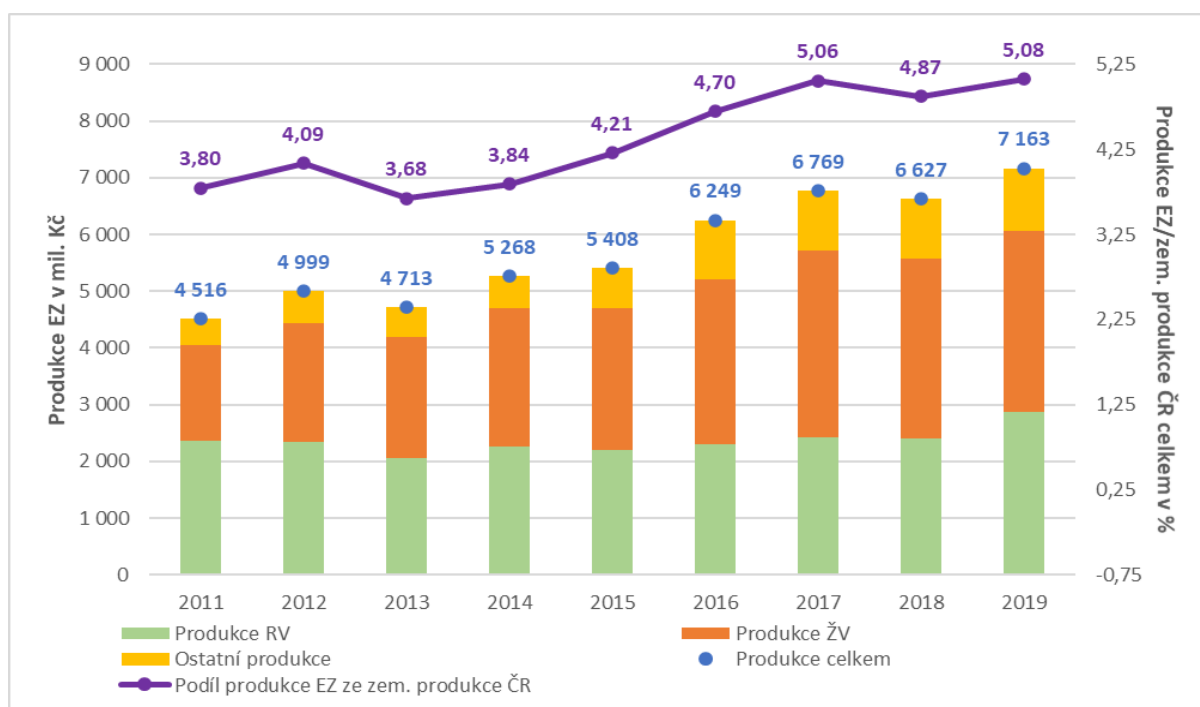
Pramen: FADN CZ 2011-2019

Vývoj hodnoty celkové produkce EZ v ČR

Systém vážení dat FADN umožňuje extrapolovat data výběrového souboru EZ na celé odvětví a provést tak výpočet produkce EZ v ČR. Celková produkce ekologických podniků v ČR byla na základě dat FADN EZ za rok 2019 vypočtena na 7 162,8 mil. Kč. Tato celková produkce představuje 5,1 % z celkové zemědělské produkce roku 2019 (141 126,5 mil. Kč).

Hodnota celkové produkce EZ je vyjádřena za zemědělské podniky hospodařící v režimu ekologického zemědělství bez souběžné konvenční produkce. Na této celkové produkci EZ se ze 40,2 % podílí produkce RV a 44,5 % produkce ŽV. Za celý zemědělský sektor je převažující produkce RV (56,6 %) a podíl ostatní produkce (6,0 %) je v porovnání s EZ (15,3 %) nižší. Z časové řady od roku 2011 je zřejmý trend růstu produkce EZ především v důsledku zvyšování hodnoty živočišné produkce.

Vývoj hodnoty celkové produkce ekologického zemědělství v ČR v letech 2011-2019

Pramen: FADN CZ 2011-2019

Hodnota tržní produkce EZ v ČR za rok 2019 byla vypočtena na 5,511 miliard Kč celkem. Celkové tržby EZ představují 76,8 % z celkové produkce EZ za rok 2019 s meziročním nárůstem o 11,4 %. Z celkového objemu tržeb EZ tvoří 22,2 % tržby z rostlinné výroby, 56,9 % tržby ze živočišné výroby a 20,8 % činí tržby z ostatní produkce, včetně zpracování výrobků RV a ŽV.

Vysoký podíl tržeb je v EZ zejména u živočišné produkce (99,9 %) a ostatní produkce (97,9 %). Podíl tržeb RV na produkci RV činí 43,4 %. Většina produkce rostlinné výroby je určena pro výrobní spotřebu podniku (vlastní krmiva). Převážná část celkové produkce EZ (57,8 %) je vytvářena v rámci výrobního zaměření chovu skotu, které je nejvýznamněji zastoupeno.

Závěr

Ekologické zemědělství je v České republice dnes již samozřejmou součástí zemědělství. Počet farem registrovaných a certifikovaných v tomto režimu stále narůstá, stejně jako počet spotřebitelů ekologických produktů, kteří oceňují nejen kvalitu výsledných produktů, ale i jejich environmentální aspekty. Dlouhodobý trend vývoje u nás odráží změny v chování spotřebitelů a jejich chápání nezbytných předpokladů ke zlepšení udržitelnosti naší krajiny, a zároveň velkou měrou naplňuje environmentální cíle a směřování Evropské unie.

Současné evropské strategie podporují snižování emisí a další zátěže přírody, zvýšení ekologicky obhospodařovaných ploch a rozšíření environmentálně přátelských postupů. Také strategické cíle České republiky podporují rozvoj ekologického zemědělství, jakožto plně rozvinutého odvětví

s fungujícími obchodními vztahy, rozvinutým trhem a šetrným způsobem hospodaření, které přispívá k posílení půdní úrodnosti, zachování přirozených požadavků chovaných zvířat a produkci zdravých potravin. Vliv evropské i národní politiky a změny v přístupu lidí k životnímu prostředí se odráží i ve výsledcích pravidelného šetření FADN EZ.

V České republice je nejvýznamnějším výrobním zaměřením chov skotu, následovaný chovem ovcí, koz a ostatních zvířat zkrmlujících objemnou píci, které by však nemohly existovat bez systému dotací a podpor. Nejvíce ziskovým zaměřením je pak produkce mléka, které však tvoří pouze malou část podniků. Rozvoj podniků orientovaných na produkci polní výroby by mohl významně ovlivnit zvýšení přirozené úrodnosti orné půdy. Většina ekologických podniků jsou rodinné farmy, které mají jakožto maloproducenti na trhu ztížené postavení, a mnoho bioproduktů se jim stále nedaří uplatnit za ekologické ceny. Přesto hodnota produkce ekologických podniků roste a současně se zvyšujícím se počtem podniků se zvyšuje i podíl produkce ekologického zemědělství na celkové zemědělské produkci ČR.

Zdroje:

Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011-2015, MZe, 2010, ISBN: 978-80-7434-007-9

Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016-2020, MZe, 2015, ISBN 978-80-7434-193-9

Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2021-2027, MZe, 2021, ISBN 978-80-7434-615-6

Eurostat: https://ec.europa.eu/info/index_cs, <https://ec.europa.eu/eurostat>

FADN www.fadn.cz

Hospodářské výsledky zemědělských podniků v síti FADN CZ za rok 2019, Samostatná příloha ke Zprávě o stavu zemědělství ČR za rok 2019, ÚZEI, 2020, ISBN 978-80-7271-2434

Ročenka 2012: Ekologické zemědělství v České republice, MZe, 2013, ISBN 978-80-7434-139-7

Ročenka 2016: Ekologické zemědělství v České republice, MZe, 2017, ISBN 978-80-7434-401-5

Ročenka 2019: Ekologické zemědělství v České republice, MZe, 2020, ISBN 978-80-7434-597-5

Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o Akčním plánu pro podporu ekologické produkce, z 25. 3. 2021, dokument COM(2021) 141 final/2, 2021

Statistická šetření ekologického zemědělství – Základní statistické údaje (2019), ÚZEI, 2020, TÚ 4212/20200, Výstup č. 2

Zelená dohoda pro Evropu: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_cs